

POZDRAVNI GOVOR

Dr. Anton Vratuša

1. Drago mi je da u ime Izvršnog vijeća skupštine SR Slovenije mogu pozdraviti sudionike 9. kongresa Saveza slavističkih društava Jugoslavije. Želim da bi vaš rad bio uspješan i da se ugodno osjećate među nama.

Ima više razloga za moje zadovoljstvo. Prije svega ugodno se sastati s pedagogima, znanstvenicima i drugim društvenim radnicima koji su svojim prilozima za taj kongres pripravili brojna svjedočanstva o napretku naše slavistike i o problemima s kojima se radni ljudi na tom području bave u današnje vrijeme.

Široka tematika, koja je predmet rasprava na ovome zasjedanju, pokazuje kako je razgranato zanimanje na području slavističkih istraživanja i kako je neiscrpna problematika na području materinskog jezika, beletristike i uopće ljudske kulture.

Pitanja koja su na dnevnom redu vašega kongresa predstavljaju sastavni dio društvene problematike našeg samoupravnog socijalističkog društva. Značenje ovog sastanka prelazi, dakle, okvire stručnog savjetovanja slavista, stoga će ga sa zanimanjem pratiti svi društveni činitelji kod nas. S opravdanjem se zanimamo za njegove priloge našim zajedničkim naporima na području obrazovanja, odgoja i istraživanja. Iz toga će aspekta biti posebno značajan i program i budući zadaci koje ćete oblikovati na ovom kongresu.

Za mene pak ovaj sastanak ima poseban čar jer me svojom tematikom sjeća na velikane naše slavistike i slovenistike: F. Kidriča, R. Nahtigala, I. Prijatelja i F. Ramovša, koji su i meni bili nezaboravni učitelji. Tematika o književnosti i jeziku u narodnooslobodilačkom ratu pak oživljava u meni junačke likove studenata slavistike iz godine 1941. i 1942. u Ljubljani, koji su prostorijske slavističkog seminara na ljubljanskom sveučilištu pretvorili u ratni štab u Ljubljani i ostalim dijelovima Jugoslavije. Tu su zasnovana mnoga herojska djela, u gradu heroju, koji nikada nije priznao vlast okupatora.

Dobro je da problematika narodnooslobodilačkog rata ima tako naglašeno mjesto u tematici ovoga kongresa. Taj rat je naime dao nenadmašivih bisera umjetnosti koje je borba na život i smrt istisnula iz trpljenja i čežnje, a borci za slobodu i nezavisnost na svakom su koraku svjedočili izvanrednu ljubav i skrb za svoj jezik kao najveće narodno bogatstvo. Sve je to odražavalo jedinstvo htijenja naroda, stoga i odlučnost za oslobađanje materinskog jezika i za njegov slobodan razvoj. Zato je naša narodnooslobodilačka borba dobivala i razmjere jedinstvenosti i poticala svestrano stvaralaštvo kakvo je moguće samo pri najvećim usponima oslobodilačkog duha kojega naroda.

Dužnost je sviju nas da tu nenadomjestivu kulturnu baštinu i dalje obogaćujemo i oplemenjujemo. To nam omogućava naš u narodnooslobodilačkom

ratu započeti, izvorni put izgradnje socijalizma u višenacionalnoj zajednici na temelju samoupravljanja. Slobodan i ravnopravan razvoj kultura naroda i narodnosti jest preduvjet za njihovo povezivanje i aktivno stvaralačko međusobno kulturno bogaćenje svakoga između njih i svijuju zajedno. Slobodno izražavanje, svestrani razvoj i istinita ravnopravnost jezika naroda i narodnosti Jugoslavije u isti su čas i temelj stabilnosti i napretka naše socijalističke, višenacionalne zajednice.

2. Dopustite mi da se ovom prilikom, na početku rada kongresa, i sam uključim u vašu raspravu. Poznato je da proučavanje povijesti i zakonitosti u razvoju materinskih jezika naših naroda i proučavanje njihove književnosti ubrajamo u ono posebno područje društvenih, humanističkih znanosti koje označujemo kao »nacionalne znanosti«. Osnovno društveno poslanstvo nacionalnih znanosti, a time i slavističkog jezikoslovlja, jest da rezultatima svojih djelovanja omogućavaju procese samospoznavanja naroda, stalno produbljivanje spoznaja o bitnim okolnostima koje su u borbama za ekonomsku i društvenu emancipaciju oblikovale svaki naš narod kao samostalni povijesni subjekt s vlastitim identitetom.

Proučavanje povijesnog razvoja jezika ne omogućava samo proučavanje za svako razdoblje značajne strukture sustava živog jezika. Zajedno s povijesnim, ekonomskim i antropološkim istraživanjima otkriva takvo proučavanje značajne procese razvoja proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa. A oni su zajedno sa svim materijalnim, socijalnim, duhovnim i političkim dostignućima i pojavama predstavljali sadržaj ljudske komunikacije u pojedinim povijesnim razdobljima. Proučavanje tih vidika i s njima povezanih lingvistički definiranih problema ima dakle smisla i ono je neophodno i za razumijevanje današnje strukture naših jezika i njihovih izražajnih mogućnosti. Značenje i odgovornost proučavanja i pedagoškog, publicističkog i drugog djelovanja jugoslavenskih slavista izlazi dakle iz samog povijesnog, društvenog, socijalnog i kulturnog značenja i uloge jezika i umjetnosti riječi općenito, a napose pak u našoj samoupravnoj socijalističkoj zajednici jednakopravnih naroda i narodnosti.

Jezik u svojim pojavnim oblicima nema samo mogućnost riječju oblikovati misao i njome izraziti odnos prema svijetu. Jezik je uvijek i čimbenik uspostavljanja društvenih odnosa i institucija. Jezik uvijek pokazuje put koji je prošlo društvo, te ujedno odražava i suoblikuje društvene odnose određenog vremena. Duboko je, dakle, opravdana misao profesora Ramovša u njegovoj »Dijalektološkoj karti slovenskog jezika« (1930) kada ustvrđuje o slovenskom jeziku »da grupacija slovenskih dijalekata posredno pokazuje kako se događalo prodiranje i naseljavanje Slovenaca i u kakvim su međusobnim odnosima bile pojedine slovenske pokrajine. Slovenski dijalekti tako postaju jedna vrsta putokaza u onu davninu o kojoj nam povijesni izvori govore malo ili gotovo ništa«.

3. U procesu nastajanja modernih naroda jezik je — materinski jezik — važan faktor i u oblikovanju teritorijalnih granica. Unutar tih granica kristalizirali su se i dozrijevali u povijesti procesi ekonomskog ujedinjavanja. Kod toga su i jezične komunikacije izvanredno važan čimbenik integracije, pa i obrane. Jezik naime čuva teritorijalno određene okvire ekonomskih procesa u kojima se je radala nacija kao nova društvena struktura sa svojim značajnim manifestativnim znakom, nacionalnim, materinskim jezikom.

Posebno je poučan u tim procesima društveno-ekonomski položaj i razvoj ugnjetavanih naroda. Za razliku od velikih, te obično i ekonomski moćnijih naroda, kod ugnjetavanih naroda — pretežno zemljoradničkih — borba za nacionalnu nezavisnost teče paralelno s borbom za socijalnu i političku emancipaciju. Činjenice svjedoče da i kod malih evropskih naroda socijalna i politička emancipacija nije bila moguća bez nacionalne samostalnosti. Tako je u našim prilikama borba za rješenje nacionalnog pitanja nužno postala sastavni dio borbe radničke klase za vlastito oslobođanje i oslobođanje cijeloga naroda. I obratno borba za jezičnu emancipaciju, za slobodan razvoj materinskog jezika i kulturno stvaranje, sve je vrijeme nosila pečat oslobodilačke borbe u političkom jeziku.

Svijest za materinski jezik i njegove izražajne mogućnosti kao značajni element svijesti svakog člana nacionalne zajednice i najšire shvaćenih ljudskih kulturnih odnosa pokazuje i stupanj kulture i zrelosti svakoga društva.

Suoblikovanje te kulturne svijesti jest također važna zadaća slavistike. Danas naime nije dovoljno ako imamo samo kulturne navike, ako smo primili usmenu predaju kulturnog odziva, jer danas je velika opasnost zaborava i prekrivanja.

Uvijek su potrebni i bit će potrebni, uz svu modernu tehniku, ljudi koji »uče čitati i pisati«, čija je zadaća da uče spoznavati same sebe i osvješćivati u vlastitom jeziku, književnosti, u dodirima s drugim jezicima, susjednim i udaljenim.

Zato je pravilno da se i ovom prilikom sjetimo misli iz »Pisma« Izvršnog odbora Republičke konferencije Socijalističkog saveza radnih ljudi o slovenskom jeziku u javnoj upotrebi iz godine 1965. U »Pismu« se kaže »da smo u prošlosti radi drugih zadataka gubili i da danas često gubimo osjećaj za takve vrijednosti koje nisu neposredno ovisne o danim materijalnim sredstvima, a znače dragocjeni element nacionalne kulture«. Što se tiče slovenskog jezika na to je cjelovito i temeljito upozorilo posebno »portoroško savjetovanje« o slovenskom jeziku u javnoj upotrebi, ove godine u proljeće, koje je svojim rezultatima potaklo i širu društvenu akciju svih društvenih činitelja Slovenije.

4. Briga za materinski jezik, za njegov razvoj, za stvaranje više jezične kulture, a time i za izgradnju kulturne svijesti radnog čovjeka, ima u sadašnje

vrijeme još posebne razmjere. Na tim se temeljima uspostavljaju i društveni odnosi koji će sve šire omogućavati i poticati stvaranje uvjeta da bude, kako je govorio Edvard Kardelj, čovjek kovač vlastite sreće.

Zajedno s našom aktivnošću na međunarodnom političkom, ekonomskom, znanstvenom i kulturnom području u vrijeme općeg zbližavanja naroda i naš si jezik krči put u svijet. Što su humanije vrijednosti koje su sadržaj našeg djelovanja, time je i širi put u svijet koji se otvara jezicima naših naroda i narodnosti. Takvom praksom ostvarit će se i naše bogaćenje vrijednostima drugih naroda.

Povijesna je odgovornost sviju nas, prema tome, da uznastojimo da duboki humanistički sadržaj društvenog samoupravljanja nađe svoj izraz i u odgovarajućoj terminologiji. To pak ne može biti samo stvar jezikoslovaca. To je poslanstvo čitavog naroda. Novi društveni odnosi na temelju samoupravljanja ostvaruje se na svim područjima čovjekovog djelovanja od najmanje ćelije samoupravnog društva do federacije. Zato neka budu svi radni ljudi kovači ne samo svoje sreće nego i svojeg jezika. Zadatak slavističke znanosti i jezikoslovlja općenito jest da kao organizirana subjektivna sila u našem društvu vrši svoju ulogu usmjeravanja.

Slovenija je u tri i po desetljeća socijalističke izgradnje zajedno s čitavom Jugoslavijom postigla izvanredan gospodarski, društveni i kulturni razvoj. Njegovi rezultati se vide na svakom koraku. Imamo na stotine novih proizvoda, primjenjuje se nova tehnologija, uvode se nove grane gospodarstva i nove znanstvene discipline itd. Prostor međunarodne suradnje na političkom, gospodarskom, znanstvenom, tehničkom i kulturnom području sve se više širi, to postavlja nove zadatke i na području jezika. Možemo reći da su i u tom pogledu postignuti značajni rezultati. No ipak treba priznati, barem što se tiče Slovenije, da razvoj jezika prepolako dostiže razvoj koji doživljavamo na području materijalne i društvene proizvodnje i našeg sve šireg otvaranja u svijet. Nedostatak izvornih domaćih pojmova i rječnika jezična praksa dopunjuje uvoženim tuđicama pa i tada kada za to nema nikakvih istinskih razloga. Bez pretjerivanja možemo reći da se je slovenski jezik u svojem tisućljetnom razvoju osposobio da može izraziti i najdublje ljudske kulturne i društvene vrednote. Zašto onda ne bi bio sposoban obuhvatiti i izraziti i svu svakidašnjost i poslovnost. Unatoč tome pokušavaju nas imena mnogih naših radnih organizacija ili zajednica širom naše zemlje kao i mnogih kod kuće izrađenih proizvoda uvjeriti u suprotno. Ta i usred Ljubljane ističe se ljepotom crna gospa Holiday Inn.

5. Značajan oblik našeg šireg povezivanja sa svijetom jest i učenje stranih jezika te poznavanje i ovladavanje svjetske pojmotvorne i rječotvorne prakse. To je put k lakšem svladavanju dostignuća izvanrednog razvoja moderne znanosti i tehnologije i k uspješnijem i širem upoznavanju i povezivanju s drugi-

ma. Naravno na zdravim temeljima vlastitog, samostalnog napretka i na neprekidnom razvoju vlastitih socijalističkih tekovina.

Pravi početak međunarodnog razumijevanja i povezivanja mora zapravo biti kod kuće, u samoupravnoj socijalističkoj zajednici ravnopravnih naroda i narodnosti. Šire, svestrano povezivanje i suradnju u našoj socijalističkoj višenacionalnoj zajednici pospješuje njegovanje autentičnog izraza ne samo u umjetničkom i kulturnom stvaralaštvu nego i u ekonomskoj i općoj društvenoj praksi. To su ujedno i temelji za širenje oblika i mogućnosti međusobnog upoznavanja i razumijevanja i na međunarodnom području uz harmonično razvijanje i cvat svakog naroda i njegova jezika i kulturne baštine općenito.

U tom pogledu je izvanredno značajna misao koju je zapisao Edvard Kardelj u uvodu drugom izdanju svoje knjige »Razvoj slovenskog nacionalnog pitanja«. On piše: »Ljudi, a ne jezici, stapat će se u višu općeljudsku zajednicu, kod čega tu zajednicu upravo ništa neće smetati raznovrsnost jezika, to više što će ljudi s višom općom kulturom općenito govoriti više jezika. Očito je da će jezici velikih naroda ujedno postati i internacionalni. Isto je tako jasno da će se utjecaji među jezicima, koji već danas postoje, povećati. Hoće li ti utjecaji dovesti do spajanja jezika ili ne, to je pitanje koje možemo mirne duše prepustiti budućim naraštajima.«

6. Međusobna zavisnost razvoja narodnosti, rasta socijalističkih proizvodnih snaga i na njima zasnovanih samoupravnih socijalističkih proizvodnja, društvenih i ljudsko-kulturnih odnosa i razvoja jezika predstavlja usklađeno i široko društveno angažiranje u prilog zbližavanja i sveopćeg sudjelovanja kao i organiziranu akciju za prevladavanje slabosti raznih vrsta u upotrebi jezika.

Odgovornost za daljnji razvoj jezika jest na svim čimbenicima društvenog života od svakog pojedinca, obitelji, škole, novina, radija i televizije do znanstvenih i stručnih organizacija i društava, gospodarskih i drugih samoupravnih organizacija te društveno-političkih organizacija i organa društveno-političkih zajednica. Posebno velikom odgovornost imaju naše škole, sve odgojno-obrazovne ustanove da ljubav prema materinskom jeziku, briga za njegov razvoj te podizanje i bogaćenje jezične kulture bude usidreno u našoj kulturnoj baštini i nedjeljiv dio socijalističke stvarnosti kao istinito bitni dio odgojnih i obrazovnih ciljeva od osnovne škole, srednjih škola do sveučilišta u samoupravnom socijalističkom društvu.

Suvremena pojmotvorna i rječotvorna praksa u svijetu i kod nas tako je bogata da je do sada važeće jezične normativne metode više ne mogu svladati u cjelini. Isto tako joj ne bi bio dorastao lingvist ako bi radio svoj posao izolirano od društveno proizvodne prakse jer jezik sve više nastupa kao sučinilac svjesne i znanstveno zasnovane društvene akcije. Zato i slavistička lingvistika, kao nacionalno važna znanost, može stvaralački doprinositi ostvarenju cjelo-

vito i dugoročno zacrtanih ciljeva naroda i njegovog utvrđivanja u ulozi ravnopravnog sudionika u međunarodnim odnosima samo ako je integralni dio tih napora.

Traženje rješenja za probleme koje već poznamo ili koji će se još pojaviti doista neće biti laka zadaća. Mnoga do sada važeća metoda na području istraživanja i normiranja jezika vjerojatno će se pokazati kao neodgovarajuća. Za mnoga normu i kriteriji koji su vrijedili u prošlosti, u uvjetima manje diferenciranih jezičnih struktura, utvrdit ćemo da koče razvoj izražajnih mogućnosti jezika koji teži ubrzanoj diferencijaciji i međusobnom utjecaju.

Nosioci uključivanja naših naroda u svjetska događanja danas su svi dijelovi udruženog rada od raznih struka na području materijalne proizvodnje do niza znanstvenih disciplina i kulturnih aktivnosti. Sva ta područja razvijaju svoju posebnu terminologiju, te se time proširuju i obogaćuju izražajne mogućnosti naših jezika. No, često ga razdvajaju i ruše. Slavistička lingvistika, a posebno slovenska, bit će dorasla novim zadacima samo ako bude uspjela razviti takvu metodologiju i kriterije za daljnji razvoj jezika koji će omogućavati da se slovenski jezik razvija u sebi, iz vlastitih osnova, i da u isti čas ovlada novim područjima jezične prakse kojih do jučer još nije bilo. U toj odgovornoj zadaći je put samoupravna socijalistička praksa demokratske inicijativnosti u Jugoslaviji, dijalektička znanstvena metoda i sve odlučniji utjecaj politike nesvrstanosti u suvremenim međunarodnim odnosima, u borbi za mir, napredak, sigurnost svijetu.

7. Nema sumnje da će 9. kongres Saveza slavističkih društava Jugoslavije biti značajan korak naprijed u rješavanju problema koji se danas postavljaju pred slaviste i čitavo društvo. Dopustite mi da u tom duhu još jedanput zaželim svim sudionicima kongresa mnogo uspjeha u raspravama, a isto tako u ostvarenju zaključaka koje ćete prihvatiti.

Hvala!

(Sa slovenskog preveo Ivan Cesar.)

STANJE SLAVISTIKE U SR HRVATSKOJ

Stjepan Babić

Za moj referat o stanju slavistike u SRH u posljednjem desetljeću raspoloživo je vrijeme veoma kratko da bi se išta iscrpnije moglo reći, pogotovu što on obuhvaća i znanost o književnosti. Zato ću se zadržati nešto više na letimičnom pregledu stanja na lingvističkoj strani slavistike, a u znanosti o knji-